NATIONAL DEMOCRATIC INSTITUTE FOR INTERNATIONAL AFFAIRS

د افغانستان د ۱۳۸۸ د ولسمشرۍ او ولايتي شوراګانو د ټاکنو د ناظرينو د پلاوي لومړنۍ بيانيه

کابل د اګست د مياشتي ۲۲ کال ۲۰۰۹

دا لومړنۍ بيانيه د افغانستان د ۱۳۸۸ کال د اسد د مياشتي د ۲۹ د ولسمشرۍ او ولايتي شوراګانو د ټاکنو د ناظرينو د پلاوي لخوا وړاندې کيږي. نوموړي پلاوي د اګست د ۱۶ څخه تر ۲۰ پورې د افغانستان څخه ليدنه وکړه. د نوموړي پلاوي مشري د امريکا د پخواني سناتور ګاري هارټ او د بهرنيو چارو په وزارت کي د سهيلي اسيا د چارو پخواني مرستيال کارل انډرفورت ، د کانادا د پخواني لومړي وزير او بهرنيو چارو وزير مرستيال جان منلي ، د ايرلنډ هيواد پخوانی د عدلي وزير نورا اُوين ، د جګړې وروسته د بيا رغوني د پروژې مشر او د ستراتيژيکو او نړيوالو مطالعاتو پخوانی همکار کارين وُن هيپل ، د اسيايي ټولني اجرايوي مرستيال جامي ميزل، د ملي ډموکراتيک انستيتيوت عمومي رييس کينيت ولاک او د ملي ډموکراتيک انستيتيوت د اسيايي پروګرامونو مسؤل پيتر مانيکاس لخوا په غاړه کيدله. د نظارت ددغه پلاوي بوديجه د يوسايډ (USAID) د مالي مرستي په مټ برابريدله.

د ټاکنو په ورځ امنيتي وضعيت د نظارت کوونکو ډلې د ملي ډموکراتيک انستيتيوت په ګډون د هيواد د ځينو برخو د نظارت څخه تم کړې، په ځانګړي ډول د هيواد سهيلي او سهيل ختيځي سيمي کې. مګر بيا هم د ملي ډموکراتيک انستيتيوت د ۱۰۰ تنو څخه زيات اوږدمهالي او لنډ مهالي ناظرين ګمارلي ؤ چې ملي نړيوال ناظرين پکښي شامل ؤ، د ناظرينو د نوموړي پلاوي په نړيوالو ناظرينو کي د دولت اوسني او پخواني چارواکي، د سياسي ګوندونو او ټاکنو چارواکي، قانون جوړونکي، د ډموکراسۍ استازي، د بشر د حقوقو سازمانونه او په افريقا، آسيا، استرليا، آروپا منځنی ختيځ او شمالي او سهيلي امريکا د ۱۱ هيوادونو اکاديمک کسان پکښي شامل دي. د ملي ډموکراتيک انستيتيوت د ټاکنو د ورځې پلاوی د هيواد د ۳۴ ولاياتو څخه په ۱۹ ولاياتو کي د نظارت لپاره وګمارل شول چې نژدې ۵۰۰ د رايي اچوني محلونه يې مشاهده کړل.

د پلاوي لاسته راوړني د ۲۷ تنو ملي او نړيوالو ناظرينو لخوا چې د افغانستان د سيمو په مرکزونو کي ميشت ؤ، د يوراپور په ترڅ کي وړاندې شو. دغو اوږدمهالو ناظرينو د جولاي د مياشتي څخه د ټاکنو د بهير څارنه کوله. همدارنګه د ملي ډموکراتيک انستيتيوت د نظارت برخو د بې طرفه داخلي سازمانونو د روان افهام او تفهيم څخه چې په زرګونو ناظرين يې ګمارلي ؤ، هم ګټه پورته کړه. د ټاکنو څخه دمخه د ملي ډموکراتيک انستيتيوت پلاوي د ولايتي شوراګانو او ولسمشرۍ له نوماندو، د سياسي ګوندونو د رهبرانو، د رسنيو د نظارت کميسيون، دولتي چارواکو، د ټاکنو د خپلواک کميسيون استازو، د ټاکنو د شکاياتو کميسون، نړيوالو او ملي مؤسساتو، د ميرمنو ډلو، د ټاکنو ملي ناظرينو او د ډيپلوماتيکي ټولني د غړو او د بسپنه کوونکو سازمانونو، سره وکتل.

د پلاوي هدف په افغانستان کي د ډموکراتيک بهير د پرمختيا په برخه کي د نړيوالي ټولني مسلسل ملاتړ ښودل او د اسد د ۲۹ په ټاکنو کي همکاري کول ؤ. د ملي ډموکراتيک انستيتيوت خپل فعاليتونه د افغانستان د قوانينو او د ټاکنو دنظارت د نړيوال چلند د اصولو د اعلاميې سره سم ترسره کړل.

پلاوی پدې پوهيږي چې د پايلو رقم اوس هم د کار لاندي دی، رسمي پايلي لاتراوسه نه دي اعلان شوي، او د ټاکنو اړوند شکاياتو او ننګونو باندې بايد غور وشي او د قانون سره سم بايد حل او فصل شي. دا په ځانګړي ډول د افغانستان د امنيتي وضعې په داخل کي اهميت لري، پداسي حال کي چي ډيرې په ټاکنو پورې اړوند ستونزې کيداي شي چي د هيواد په هغو سيمو کي رامنځته شي چيرې چي ناظرين پوره لاس رسی نلري، نو د نوموړو

سیمو دقیق وضعیت د اوس لپاره نشي بررسي کیداي ترڅو د ټاکنو وروستۍ پایلې په ګوته شي. ددې ترڅنګ که چیرې کوم کاندید د رایو اکثریت ترلاسه نه کړي نو ددوهم ځل لپاره به وروستۍ ټاکنې ترسره کیږي، په پاې کې باید ووایو چې یواځې خلک کولاي شي چې د ټاکنو باوریتوب په ګوته کړي. نورې بیانې به د ټاکنو څخه وروسته وخت کې خپرې شي او د ملي ډموکراتیک انستیتیوت به هغه مهال خپل وروستی راپور وړاندې کړي چې د ټاکنو بهیر پاې ته ورسیږي.

عمومي کتنه

د اسد په ۲۹ افغانانو رایېورکړې ترڅو خپل ولسمشر او د ولایتي شوراګانو غړي وټاکي، دا د هیواد په تاریخ کې یواځې دوهم ځل دی چې ټاکنې ترسره کیږي. مګر لومړۍ ټاکنې وې چې د افغاني ادارو لخوا تنظیم اوترتیب شوې، او د ټاکنو لپاره چمتوالی پداسې حال کې وشو چې د هیواد په سهیل او ختیځ او وخت ناوخت د هیواد په په نورو سیمو کې هم تاوتریخوالي او امنتیي ستونزې موجودې وې. کله چې د ټاکنو ورځ رانژدې شوه نو طالبانو هڅې وکړې ترڅو ټاکنې له خنډ سره مخ کړي او د بایکاټ غوښتنې یې وکړې، همدارنګه د رایې ورکوونکو د تهدید او هغوي ته د سزا ورکولو خبر ورکړ، مګر د تهدید او خبرداریو سره سره افغان نوماندو په فعال ډول کمپاین وکړ او افغانانو د ټاکنو په بهیر کې د ونډې اخیستلو ټینګه علاقه وښوده. د ټاکنو په ورځ تهدیدونو په ځانګړي ډول د رایې اچونې محلونو او په خپله رایې ورکوونکو باندې تمرکز وکړ. مګرعلاوه پر دې د هیواد په لر او بر کې افغانانو د ټاکنو په بهیر کې ونډه واخیسته. افغان ولس د ټاکنو په ورځ خپل پوره زړه ورتوب او شهامت څرګند کړ ترڅو ولس د یوې ډموکراتیکې لیارې په لور بوزي.

د ملي ډموکراتیک انستیتیوت ناظرینو د ټاکنو په ورځ د ټاکنو ترسره کیدل له مختلفو لیارو ولیدل. په هغو سیمو کې چې افغانانو کولاي شول چې د ټاکنو بهیر بې له کوم خنډ او تهدید څخه ترسره کړي، په نوموړو سیمو کې ټاکنې په منظم ډول پرمخ تللې. د هیواد په ډیری شمالي، لویدیځو او مرکزي سیمو کې ټاکنې په نسبتاً آرامه فضاء کې ترسره شوې. په ډیری سهیلي، سهیل ختیځو ولایاتو او د مرکز په ځینو سیمو کې لکه لوګر او وردګ کې، د توندلارو تهدیدونو د رایې اچونې بهیر له خنډ سره مخ کړ، او د رایې ورکوونکو په ګډون باندې یې اغیز لرلو په ځانګړي ډ□ل د ښځینه رایې اچونکو په ګډون باندې. په نوموړو سیمو کې د ناظرینو نشتوالی د هغوي د بررسي کیفیت ناڅرګندوي. مګر لکه څرنګه چې تهدیدونو په ټاکنو باندې مهم اغېز لرلو، بیاهم بهیر یې دومره زیانمن نکړ څومره چې خلک اندیښمن ؤ.

د ۱۳۸۸ کال د ټاکنو ټول اړخونه د ډموکراتیکو اصولو سره برابر ؤ. د طالبانو د راپرځیدو څخه دمخه افغانستان د ډموکراسۍ په اړه هیڅ راز تجربه نلرله. د طالبانو د ریژیم پرمهال میرمنې د ملت د هر راز سیاسي او ټولنیز ژوند څخه مستثنی ګڼل کیدې. د ۱۳۸۸ کال په ټاکنو کې ۳۸ کاندیدانو د ولسمشرۍ د ترټولو اوچت مقام لپاره سیالۍ وکړې چې دوه تنه یې میرمنې وې، همدارنګه ۳۲۶ تنو میرمنو د ولایتي شورا د غړو لپاره ځانونه کاندید کړي ؤ چې دا شمیره د ۲۰۰۵ م کال د ولایتي شورا د ټاکنو په پرتله زیاتې وې چې د نوموړي کال په ټاکنو کې د میرمنو کاندیدانو شمیر یواځې ۲۸۵ تنه وې.

لکه څرنګه چې د ټاکنو پایلې تراوسه څرګندې ندي، مګر د ولسمشرۍ او ولایتي شوراګانو د کاندیدانو شدید کمپاین او عمومي نظرسنجۍ چې د ټاکنو څخه وړاندې ترسره شوې، داښیي چې د افغانستان سیاسي نظام ترهغه ډیر په سیالۍ کې روان دی چې خلکو یې باور کولو. د ولسمشرۍ د ټاکنو څخه دمخه ډیری کاندیدانو له پرګنیزو کرښو واوښتل او د هیواد په ټولو سیمو کې یې ټاکنیز کمپاین ترسره کړ. کاندیدانو ډیری وخت د هیواد په نسبتاً ناامنو سیمو کې د خلکو د ډیرو ګڼو ګونو پام ځانته راواړوه، ځینې وختونه د کمپاین فعالیتونه د کاندید د ملاتړ په شخصي کور کې ترسره شول. ټاکنې د کاندید د ملاترو په ګډون په ځانګړي ډول د ښځرو څخه پاکې وې. له دې سره سره د عمومي نظر سنجیو چې په افغانستان کې ترسره شوې، په مکرر ډول وښودل چې د افغانانو اکثریت به د بل قوم دډلې د غړي لپاره رایې په پام کې ونیسي.

د کمپاین په مهال په مسألو او پیینو باندې هم تمرکز موجود ؤ. دا پداسې حال کې ده چې د ۲۰۰۴ او ۲۰۰۵ کلونو د ټاکنو په مهال دا ډول کمپاین نه ترسترګو کیده. دا په افغانستان کې د ولسمشرۍ لومړۍ ټاکنې وې چې ملي مناظرې پکښې ترسره شوې، چې نوموړې مناظرې د ډیرو رسنیو لخوا تر پوښښ لاندې راوستل شوې او د میونونو افغانانو

لخوا وکتل او واوریدل شوې. ددې ترڅنګ د هیواد په ټولو برخو کې ټاکنې ډېرې منظمې وې. د ټاکنو مواد په خپل وخت سره توزیع شول، د رایې اچونې د محلونو کارکوونکي په پوره ډول وروزل شول، ملي او نړیوال ناظرین او د کاندیدانو استازي حاضر ؤ او ټاکنې په عمومي توګه په روڼ ډول سره ترسره شوې.

مګر بیاهم په ټاکنو کې یو لړ سختې تیروتنې (عیبونه) هم شاملې وې چې په راتلونکو ټاکنو کې په تکامل باندې د باور د لوړولو لپاره باید په پام کې ونیول شي. د مثال په توګه د ټاکنیزې ادارې د پرمختیا لپاره ډېر کار کولو ته اړتیا ده. د نوم لیکنې بې پروا بهیر د یو ځل څخه زیات نوم لیکنې او د هغو کسانو نوم لیکنې ته لار هواره کړه کوم چې د نوم لیکنې د شرایطو سره برابر نه دي. نو په پایله کې پراخه موافقه پدې باندې موجوده ده چې د هغو افغانانو له شمېر څخه چې د نوم لیکنې د شرایطو سره برابر ؤ، ډیرو کسانو نوم لیکنه کړې وه، یعنې نوم لیکنه د خپلې اندازې څخه زیاته وه، چې د ا د درغللیو کچه لوړوي او نورې بدرفتارۍ رامنځته کوي او کولای شي چې د ټاکنو په تکامل او د نظرپوښتنو په بنسټونو باندې د افغانانو باور ختم کړي. نورې سوء استفادې لکه د دولتي منابعو څخه سوء استفاده او د بل چا پرځای رایې اچول هم د هیواد په ځینو برخو کې ترسترګو شول چې په ځانګړي ډول یې د ټاکنو باوریتوب تر اغېز لاندې راوست.

ددې ترڅنګ د ټاکنو خپلواک کمیسیون چې غړي یې د قانون جوړونې د نظارت څخه پرته، د ولسمشر لخوا ټاکل کیږي، د ټاکنو د بهیر د ډیرو عمده ونډه والو لخوا چنداني خپلواک نه ترسترګو کیږي. لکه څرنګه چې کمیسون خپل ډیرې فعالیتونه په ښه توګه ترسره کړل مګر بیاهم د هغه باوریتوب یوازې د هغه په فعالیتونو پورې تړاؤ نلري بلکه د هغه په بې لوریتوب په اړه په عمومي نظر پورې تړاؤ لري.

په ټاکنیز بهیر کې د میرمنو حقوق ځانګړي پام ته اړتیا لري. سره له دې چې د میرمنو مخ په ډیریدو شمیر د ټاکنو په بهیر کې ونډه لري مګر بیاهم د هغوي د ونډې پرمخ خنډونه موجود دي. ښځینه کاندیدانې او سیاسي فعالانې په ځانګړي ډول د تاوتریخوالي د تهدید ښکار ګرځي چې هغوي په آزاد ډول د کمپاین کولو څخه تم کوي. د ولایتي شوراګانو د هغو ښځینه کاندیدانو د لیدو څخه دا معلومیږي چې د هغوي د کمپاین وړتیا د امنیت د نشتوالي له کبله د منفي اغېز لاندې راغلي دي. د ټاکنو د خپلواک کمیسون ناتوانې چې نشي کولای د میرمنو د رایې اچونو د محلونو د اداره کولو لپاره پوره ښځینه کار کوونکې وګماري، کولای شي چې میرمنې د رایې اچونې څخه تم کړي. میرنې د بل چا پرځای د رایې اچونې لپاره هم ډیرې جوړې دي ځکه چې د هغوي د نوم لیکنې په کارت کې د هغوي د عکس لګول اختیاري دي نو له همدې کبله کولای شي چې د درغلیو لامل شي.

تاوتریخوالی او د تاوتریخوالي تهدید د ټاکنو د بهیر ډیرې برخې جوړې کړې دي. د ټاکنو اړوند تاوتریخوالي ستونزې په پوره ډول د افغان دولت او د ټاکنو د خپلواک کمیسون په واک کې ندي، مګر د خلکو د لومړنۍ ډموکراتیک بهیر د پرمختګ او خوندي پاتې کیدو لپاره دا مهمه ده چې روان بغاوت پای ته ورسول شي. د هیواد په ناامنو سیمو کې د ۲۰۰۵ کال د ټاکنو په پرتله د ولایتي شوراګانو د کاندیدانو شمېر کم ؤ (اګر چې د تیرو ټاکنو په پرتله د کاندیدانو شمېر لوړ ؤ)، چې ناامنو سیمو د ټاکنو د خپلواک کمیسون د وړتیا نشتوالی د رایې اچونې د محلونو لپاره د کارکوونکو په ګمارلو کې څرګند کړ او همدارنګه د هیواد خطرناکو سیمو ته چیرې چې د درغلیو امکان ډېر دی، د نړیوالو او ملي ناظرینو محدود لاس رسی په ګوته کړ.

دغو ټاکنو په ډاګه کړه چې په ملیونونو افغانان غواړي چې نیغ په نیغه د هیواد په پرمخ تلونکي ډموکراتیک نظام کې ونډه ولري. د ۱۳۸۸ کال د اسد د میاشتې ټاکنې د هیواد د ډموکراتیک نظآم د جوړولو په لور ترټولو وروستی ګام ؤ. پلاوي په ټینګه باوري دی چې نړیواله ټولنه باید له هغوي سره پدې لړ کې خپلو مرستو ته ادامه ورکړي. یو ډموکراتیک او په امن کې افغانستان د افغانانو او نړیوالې ټولنې په ګټه دی.

II. سپارښتنې

د نړیوالو مرستو په اساس د ملي ډموکراتیک انستیتوت لاندې سپارښتنې وړاندې کوي:

الف. د ټاکنو نظارت او چمتووالی

1. ولسي جرګه باید ددوهم ځل لپاره د ټاکنو د خپلواک کمیسون د غړو د ګمارلو په څرنګوالي باندې غور وکړي.

د ټاکنو د خپلواک کمیسون غړي د ولسمشر لخوا د قانون جوړني د نظارت څخه پرته ګمارل کیږي. ددې لپاره چې د پلوی کولو د څرګندیدو او یا د کمشنرانو د پلوي کیدو څخه مخنیوی وشي د کمشنرانو په ګمارلو باندې په چاروکو یو لړ محدودیتونه د غوښتني وړ دي او دا عمل به د غوره نړیوالو کړنو د اصولو سره سمون ولري. په کال ۲۰۰۹ کې ولسي جرګې ولسمشر ته یوه طرح وړاندې کړه چې د ټاکنود کمشنرانو په ګمارلو کې یې خپل ګډون غوښتی ؤ. ولسمشر وړاندې شوې طرح ونه منله. ځکه چې د افغانستان د اساسي قانون ۱۰۹ ماده د ټاکنو قانون د ولسمشرۍ ددوران په وروستي کال کې د هرډول تعدیل مخه نیسي. نو له همدې کبله قانون جوړونکو لپاره اوس ناوخته دی چې راتلونکي ټاکنې تراغیز لاندې راولي. مګر بیاهم په خپل اوږدمهال دوران کې ولسي جرګه باید د قانون د تعدیل غوښتونکي شي او ولسمشر باید په غیر رسمي ډول سره د قانون جوړوني سره د کمیسون د غړو د ګمارلو په اړه د ۲۰۱۰ کال د ټاکنو څخه مخکښي مشوره وکړي.

2. د رای ورکونکو د ثبت کره لست باید برابر شي.

د رای ورکونکو لست د ټاکنو د ناسم چلند د مخنوي لپاره او د IEC سره د رای ورکونو په برابرولو کې د مرستي لپاره یوه مهمه وسیله شمیرل کیږي. ټول په دې هاند دي چې د رای ورکونکو د ثبت اوسنی کتاب یو څه ناسم دی، په بعضی ولایتو کې د رای وکونکي شمېر د مجموعي نفوس څخه ډېر شوی دی. د رای ورکوني د زیاتو کاپی او جعلی کارتونو شتون د خلکو اعتبار د ټاکنو پر بهیر له مینځه وړي.

3. د افغانستان د وګړو سرشمیرنه باید ژر تر ژره ترسره شي.

د نفوسو کره شمېر له دې امله اړین ګڼل کیږي تر څو د مقنني د غوندی لپاره مناسبی څوکي ځانګړې شي، د ولسوالیو سرحدات وټاکل شي تر څو چاروکو سره د ودې د پروګرامونو په پلانولو کې مرسته وکړي چې دغه مسله د ټاکنو د چاروکو سره د ټاکنو لپاره په تیاري نیوني کې هم مرسته کولې شي. د بون د کال ۲۰۰۱ تړون په دریمه جز کې د ملګرو ملتونو څخه غوښتنه کیږي چې ژر تر ژره سرشمېرنه ترسره کړي. دا سرشمېرنه ترسره شوی نده خو هغه سرشمېرنه چې د ۲۰۰۸ کال لپاره پلان شوې وه، د امنیتي ستونځو له امله ځنډول شوه. اوس د نفوسو شمېر د افغانستان د احصایي د مرکزی دفتر له خوا برابریږي.

4. نړیواله ټولنه د افغانستان د دولت سره باید په ګډه د راتلونکو ټاکنو لپاره ژر تر ژره تیاری ونیسي.

په کال ۲۰۰۵ او ۲۰۰۹ کې د ۲۰۰۹ کال د ټاکنو لپاره یو څه تیاری نیول شوی وو. د بودیجي ستونځو او ځنډونو، د ټاکنو لپاره تیاری، د ټاکنو د چاروکو جلب او جذب او د هغوی روزنه، د رای ورکونکو د روزلو بهیر او د ECC حمایت یې متاثر کړ. د کال ۲۰۱۰ د پارلماني ټاکنو د پیل د وخت پر بنسټ، پلان کول باید ژر تر ژره شروع شي، او هغه درسونه چې د کال ۲۰۰۹ او په مخکېنیو ټاکنو کې زده شوي دي باید په نظر کې ونیول شي.

ب. د ټاکنو طرحه او سرته رسونه

5. IEC باید د ښځینه کارکونکو ګمارل د نوم لیکني او رای ورکوني په مرکزونو کې زیاد کړي

IEC د ښځینه کارکونکو ګمارلو له امله د نوم لیکني او رای ورکوني په مرکزونو کې ستونځو سره مخ دی، کله چې د کال ۲۰۰۹ ټاکني راورسیدلي نو IEC دا په ډاګه کړه چې د رای ورکوني په هغه مرکزونو کې چې د ښځو لپاره ځانګړي شوي دي ۳۰ فیصد ښځینه کارکونکي کار کوي. د فرهنګ له لحاظه ښځینه

رای ورکونکي اړ ندي چې يو نارينه کس ته خپل مخ ښکاره کړي. نو له دې امله د ښځينه کارکونکو شتون د نوم ليکني او رای ورکوني په مرکزونو کې د ښځو د حقونو د ساتلو لامل ګرځي او دوی هڅوي چې د ټاکنو په بهير کې ګډون وکړي.

6. د ټاکنو ټول نوماندان بايد وهڅول شي تر څو د ټاکنو د شکاياتو د کميسيون په پروګرامونو کې چې د کمپاينونو مقررات او د شکاياتونو پراو تشريح کوي ګډون وکړي.

زياتره نوماندان د ټاکنو د بهير په اهکله پوهه نلري او دا کار د ټاکنو د قانون څخه د سرغړوني او په ټاکنو کې د نوماندانو د شاتګ لامل ګرځي. د ونډو او مسوليتونو په اهکله   ښه پوه کولی شي چې نوماندان د کمپاينونو د پر لاره اچولني له لپاره چمتو کړي.

7. يو خپلواک کميسيون بايد وټاکل شي ترڅو د نوماندانو مباحثې تنظيم کړي

د ولسمشرۍ څوکۍ ته د نوماندو لپاره درې مباحثې تر کال ۲۰۰۹ پورې پر لار واچول شوې. دا مباحثې د خبري رسنيو له خوا تنظيم او ترتيب شوې، خو له بده مرغه په دوه تلويزيونو مباحثو کې د ټولو نوماندانو ګډون تر سترګو نشو. د يو خپلواک کميسون په منځه راتللو سره د نوماندان اعتماد د مباحثې د بی اړخی په اهکله زياتيږي او د نوماندان پراخ ګډون هم منځه ته راوړي.

8.   IEC او   ECC د روزنېزو پروګرامونو او د کارکونکو د ساتلو لپاره بايد پوره بوديجه تر لاسه کړي.

له څنګه چې د کال ۲۰۰۹ ټاکنې راورسيدلې، IEC او ECC ډير نوي کارکونکي لرل چې هغوی هيڅ کومه مخکينی تجربه د ټاکنو د سمبالوني په اړه نلره. همدارنګه د ټاکنو د اداره کولو بوديجه د ټاکنو په آخر بهير کې تر لاسه شوه چې دې کار د روزنيزو پروګرامونو د پلانولو او پلي کولو لپاره وخت کم پاتې کړ. د ۲۰۱۰ کال د ټاکنو طرحه بايد ژر تر ژره پيل شي او دا کار د نړيوالي ټولني او د افغان دولت هڅو ته اړتيا لري چې ژر تر ژره بايد دواړه سازمانونو ته اړيني منابعي برابره شي.

9. د رای ورکونکو د روزنې لپاره بايد پانګه زياته شي او د ښځينه رای ورکونکو د روزنې لپاره هم بايد ډيره زياته هڅه وشي.

 IEC ډير پراخ روزنيز کمپاين د رای ورکونکو لپاره ترسره کړ چې په هغه کې ديني عالمانو، امتحاني رای ورکونه او تلويزيوني او راديويي اعلاناتو شتون درلود، مګر د رای ورکوني روزنه هغه خلکو ته چې په لرو پرتو سيمو کې ژوند کوي ونرسيد، په دغو سيمو کې خلک خبري رسنيو ته ډير کم لاس رسی لري او دوی ته د خبري رسنيو پيامونه رسيدلي ندي. همدارنګهIEC ونشو کولای چې ښځينه کارکونکي وګماري په خاص ډول په هغو سيمو کې چې هالته امنيت ډير کم شتون لري.

10. يو واضح ضرب الاجل د نوماندانو د شاتګ لپاره بايد وټاکل شي.

کال ۲۰۰۹ ټاکنې د دې شاهد وې چې يو څه نوماندانو د ټاکنو ورځو ته نږدې په شاتګ وکړ، چې دا وخت د نوماندو د ليست څخه د هغوی د نوم ايستنې لپاره ډير ناوخته ګڼل کيږي. او دا کار د سرګرداني لامل هم ګرځي.
د يو واضيح ضرب العجل ټاکل کولای شي چې هغه شک چې د نوماند د شاتګ په اهکله شتون لري له مينځه يوسي.

11. ولسي جرګه بايد د SNTV يا (Single Non-Transferable Vote system) بديل لارې او چارې ومومي.

لکه ځنګه چې په تیرو مقننه ټاکنو کې، په د ۲۰۰۹ کال د ولایتی شورا په ټاکنو کې SNTV یو ډیر شمیر نوماندان منځ ته راوړل. همدا رنګه SNTV د خپلواکو نوماندو لپاره ډیرې ګټې لري او په آسانه ډول اداره کیږي په همدغه ډول ډیر زیانونه هم لري، چې دا کار د ټاکنو لپاره د ډیرو ټیټو thresholds لامل ګرځي (په تیرو مقننه ټاکنو کې یو نوماند کولای شول چې د یو فیصد څخه لږ رایو په ګټولو سره په کابل کې یوه څوکی وګټي). او د سیاسي ګوندونو ګډون ورو کوي. لکه ځنګه چې اوس به ډیره ناوخته وي چې د ۲۰۱۰ کال په ټاکنو کې د بدلونونه لپاره هلې ځلې وشي، د SNTV د سیستم د تناسب بیاکتنه باید په راتلونکې مقننه غونډه کې باید ډیره جګه وي.

12. ECC د کال ۲۰۰۹ ټاکنو څخه وروسته باید ژر تر ژره جوړ شي او ټولې هغه اړینې زیرمې د راتلونکې کال د ولسي جرګې د ټاکنو لپاره ورته برابرې شي.

د ټاکنو قانون دا اړتیا وینې چې ECC باید ۳۰ ورځې د ټاکنو پایلو د تصدیق څخه وروسته خپل کار ودروي. ECC د کال ۲۰۰۹ د تیارې، د خپل د کارکونکو د روزنه او د شکایاتو د بهیر په اهکله د خلکو د پوهاوي په لپاره پوره وخت ندرلود. د دې لپاره چې ECC د راتلونکې ولسي جرګې د ټاکنو لپاره ښه تیارې ونیسي نو باید ژر تر ژره تاسیس شي، مکمله پانګه ترلاسه کړي او خپل کار پیل کړي.

.

ج. د رسنیو ونډه

13. د رسنیو یو نوی قانون باید د دولتی رسنیو د خپلواکی لپاره تصویب شي.

د افغانستان دولت باید د افغانستان رادیو تلویزیون RTA یو ټولیز مسول او خپرونکې رسنۍ ته واړه وي چې په ټول هیواد کې خلک هغه ته لاس رسی ولري او د ټولیز پروګرامونو لپاره ځانګړی شي. د دې پروګرام محتویات باید د افغانستان په راز راز سیمو او خلکو باندې اغیزه ولري. د دې خپلواکې باید د هغو حدودو سره سم وي چې د رسنیو په قانون کې یې وړاندیز او په کال ۲۰۰۸ کې د ولسي جرګې له خوا تصویب شوي دي، مګر د ولسمشر له خوا د قانون په بڼه ندی لاسلیک شوی.

14. IEC، ECC او د رسنیو کمیسون د رسنیو د چلند قانون باید پلی کړي.

د رسنیو د چلند قانون بیانوي چې IEC ، ECC او د رسنیو کمیسون کولی شي چې بندیزونه تحمیل کړي او نور عمده قدمونه د قانو د احکامو د سرغړونې په اهکله اوچت کړي، په شمول دې هغه کسانو چې بی طرفي، کره توب، تناسب او مساوی حقوق ټاکي. دغه کسان باید ډیر جدي عکس العمل وښیی او بندیزونه تحمیل کړي او هان د دولتی رسنیو په مقابل کې چې د قانون څخه سرغړونه کوي مناسب تدبیر ونیسي.

د: امنیت

15.   د ۲۰۱۰ کال د ټاکنو د امنیت د پاره باید هلې ځلې همدا اوس پیل شي:

د امنیت موضوع د افغانستان د ۲۰۰۹ کال د ټاکنو څو اړخو ته یعنی د نوماندانو د وړوالی نه نیولی تر ټاکنیزو مبارزو، د **IEC** د کارکوونکو په کار ګمارلو، د ټاکنو کورني ناظرین او نړیوال څارونکي او د ښځو د حقونو خوندی کول تر څو په ټاکنو کې په پوره توګه ګډون وکړي په اړه د ارزښت وړ ده. د راتلونکو پارلمانی ټاکنو د امنیت لپاره د افغان ملی پوځ، ملی پولیسو ، اړوند وزارتونو او همدا رنګه د نړیوالې ټولنې تر منځ د همکارۍ اړتیای لیدل کیږي. د امنیتی ګامونو پورته کول د راتلونکې کال د ټاکنو د بریالیتوب او د ملت د ثبات لپاره مهم دي.

16. د ټاکنو خپلواک کمیسون یا IEC باید د رائ ورکولو د ټولو مرکزونو امنیت وڅیړي او څرنګه چی ټاکني نږدی کیږي نو په وار وار باید د دې مرکزونو امنیت ته بیا کتنه وشي.
د ټاکنو خپلواک کمیسون د ۲۰۰۹ کال د ټاکنو تر رارسیدو پوري د رائ اچوني د ټولو مرکزونو د ساحی امنیت په پراخه توګه نه و څیړلی. بهتره سمبالونه په کار ده تر څو د ټاکنو د هر مرکز د امنیت د تیاری ډاډ تر لاسه کړو اوکافی وخت وموندو تر څو د ټاکنو لپاره کارکوونکي په کار وګمارو.

17. افغان امنیتي ځواکونه باید د رائ ورکولو د ساحو د امنیت یواځني سمبالوونکي وي.
د ۲۰۰۹ کال د ټاکنو د امنیت لپاره د ملیشو د ګمارلو وړاندیز شخړه رامنځ ته کوی. دا جوته شوې نده چې دا وړاندیز شوي ملیشی به څرنګه کار وکوي او د دوی اړیکي به د نور امنیتي ځواکونو لکه افغان ملي پوځ، ملي پولیسو او نړیوال پوځونو سره په څرنګه وي.

III. د ټاکنو انځور

د ټاکنو قانوني جوړښت

هغه قانوني جوړښتِ اساسات چي د افغانستان ټاکني ځاري عبارت دي د افغانستان د ۲۰۰۴ کال د اساسي قانون، د ټاکنو قانون، د ټاکنو د خپلواک کمیسون د جوړښت قانون، د سیاسی ګوندونو د قانون، د جمهور ریس د اجرا وړ حکمونه او د ټاکنو د کمیسون د قواعدو او کړنلارو څخه.

د افغانستان د اساسي قانون په لومړي فصل کې نړیوالو معاهدو او تړونونو ته او د بشر د حقونو نړیوال اعلامیې ته د درناوي ذکر شوي دی. د نړیوالی اعلامیې په ۲۱ ماده کي راغلي دي چي ؛ د خلکو خوښه باید د حکومت د واک بنسټ وي، او دا باید په اصلي او مهالي ټاکنو کي ځرګنده شي...؛ افغانستان هغه ستر نړیوال تړونونه چي د ټاکنو معیارونه په کي ذکر دي لاسلیک کړي او یا هم منلي دي. د اساسي قانون دویم فصل د هغه اساسي حقونو او دندو د ساتني یادونه کوي چي د نړیوالو معیارونو سره د سمو ټاکنو د ترسره کولو لپاره د ارزښت وړ دي. دغه حقوق عبارت دي له ؛ د ټاکلو او د ټاکل کیدو حق؛ د بیان د آزادي حق، د جرګو، د سفر او د سیاسی ګوندونو د جوړلو حق.

د اساسي قانون ۱۵۶ مه ماده د ټاکنو د خپلواک کمیسون د جوړښت حکم کوي. د اساسي قانون ۶۱ مه ماده په هرو پنځو کالو کي د ولسمشر د ټاکلو لپاره د ټاکنو د کیدو حکم کوي. که چیري هیڅ یو نوماند په لومړي پړاو کي د رایو 50 په سلو کې ونه ګټي نو دوهم پړاو باید د لومړي پړاو د نتیجې د اعلان څخه دوه اونی وروسته ترسره شي. د اساسي قانون ۱۳۸ مه ماده د ولایتي شوراګانو د غړو د ټاکلو لپاره په هره څلورو کلونو کي د ټاکنو د ترسره کیدو حکم کوی.

د ټاکنو د خپلواک کمیسون جوړښت او مسئولیتونه د جمهوري ریاست په ۲۳ شمیره حکم او د ټاکنو په قانون کې په ګوته شوي دي. د ټاکنو خپلواک کمیسون ۷ غړی لري چي د ولسمشر لخواه ټاکل کیږي. دغه کمیسون تلن لاري ته وده ورکوی او د ټاکنو د ترسره کیدو لپاره د چمتووالي ځارنه کوي. د ټاکنو خپلواک کمیسون یو معاونیت لري چي د ټاکنو د یو لوړ پوري مامور لخواه پر مخ بیول کیږی او د ۳۴ ولایتي دفترونه ادراه کوي.

هغه ټاکنیز سیستم چي د مقننه ټاکنو لپاره لکه د ولسي جرګي او د ولایتي شوراګانو د ټاکنو لپاره په کار وړل کیږي، یو کسیز او غیر منقول ټاکنیز سیستم یا single non-transferable vote system دي، چي په هغه کي هر رایه ورکوونکی د ټاکنو په حوزه کي یواځي یو نوماند ته باید رایه ورکړي.

ده یوه غیر معمولي سیستم دي، دا سیستم د پر افغانستان سربیره یوازې په دریو نورو هیوادونو کې لکه اردن، پټکارن په ټاپوکانو او په وناتو کې پکارول کیږي. د تیرو مقننه ټاکنو په څیر د ۲۰۰۹ کال د ولایتي شوراګانو په ټاکنو کې دغه سیسټم د نوماندانو د ډیریدو سبب شو. دغه سیسټم ځنې ګټې لري اول داچې د هغه ترسره کول آسانه دي او دویم دا چې آزادو نوماندانو ته په ټاکنو کې د ګډون فرصت ورکوي. همدا رنګه دا سیسټم ډیرې نیمګړتیاوې لري، د دغه سیسټم له لارې په ټاکنو کې د رایو ډیره ټیټه کچه لاسته راتللی شي (په تیرو ټاکنو کې یو نوماند کولای شول چې د ۱ فیصد نه په کمو رایو سره په کابل کی برې ترلاسه کړي، همداد رنګه په ټاکنو کې د سیاسی ګوندونو ګډون کم رنګه کوي.

دا سیستم د یو ډیر شمیر نوماندانو د رامنځ ته راتلو سبب ګرځي. چې په دې سره دوی د نور څخه د ځان په توپیرولو کې ستونزه پیدا کوي او رایه ورکوونکي هم د نوماندنو د کړنلارو په تشخیص کې د ستونزې سره مخ کیږي .

د ولایتي شوراګانو په سیالیو کې په خاص ډول په ښاري سیمو لکه کابل او یا هرات کې نوماند هڅه کوي چې د ناڅرګنده کړنلارو سره ټاکنیزې مبارزې ترسره کړي. دوی د رایو د خپلولو لپاره اساسا په ټولنیزو او کورنیو شبکو باندې زړه تړي. د مثال په توګه په کابل کې د ۲۹ کرسیو لپاره ۵۲۴ نوماندان سیالی وکړه.
د سیاسي ګوندونو قانون د عدلیې په وزارت کې د سیاسي ګوندونو په ثبتونه کې رول لري- همدا اوس ۱۰۸ سیاسي ګوندونه ثبت شوي دي. که یو ګوند د ۷۰۰ نه کمی غړي ولري نو د ثبتیدولو حق نلري. قانون دا جوته وي چې ګوندونه باید د اسلام د اساساتوسره په تضاد کې نه وي، زور ونه کاروي او یا تهدید منځ ته رانوړي؛ قومی، توکمیز، سیمه ایز او دیني توپیرونو ته لمن و نه وهي، ګوندونه نباید د خلکو حقونه د ویرې سره مخ کړي او یا عامه نظم زیانمن کړي؛ دوی د پوځي ارګانونو سره اړیکه ونلری او د باندنیو منابعو څخه مالي مرستي تر لاسه کړي.

د ټاکنو د قانون پر وړاندې نارضایتی ډیرې شوي دي، چې په پایله کې هڅه وشوه ترڅو دغه قانون بیا وکتل شي، د مثال په توګه په ۲۰۰۸ کال کې ولسي جرګې څه تغیرات په نظر کې درلودل تر څو د ټاکنو د هیًت د غړو په ټاکلو کې قانون ډیر رول ولوبوي.
دغه وړاندې شوی قانون د ټاکنو په سیستم کې به د تغیر سبب شي تر څو د رایٔ ورکولو یو ګډ او متناسب سیستم باندې جوړ جاړی وشي. کوچیانو لپاره د قانوني څوکیو په ورکولو باندې د اختلاف له امله کوم نوې قانون را منځ ته نشو.
مګر د سیاسي ګوندونو په قانون کې تغیرات چې د هغوی د غړو شمیر له ۷۰۰ څخه ۱۰۰۰۰ ته پورته کړای شو تصویب شو مګر د ولسمشر د نه لاسلیک له کبله د قانون بڼه ئې ځانته غوره نکړه.

د افغانستان د اساسي قانون ۱۰۹مه ماده په د ټاکنو پ قانون کې تر هغه وخته د تغیراتو مخنیوی کوي چې یو کال د هغه د تطبیق څخه نه وي تیر شوی. ځکه نو د راتلونکي کال د پارلماني ټاکنو لپاره د هغه پر قانون د بیا کتنې لپاره ډیره ناوخته شوی دی.

د ټاکنو اداره

د ۲۰۰۴ کال ولسمشرۍ ټاکنې او د ۲۰۰۵ کال پارلمانی او د ولایتي شورا ټاکنې د ټاکنو د اداری د ګډې ډلې یا **JEMB** لخواه چې مامورین ئې هم افغانان او هم نړیوال وو تنظیم شوې وې، دهغو ټاکنوڅخه په څرګند ډول د ملګرو ملتونو د ادارو لخواه ملاتړ شوی وو. د هغو ټاکنو څخه وروسته **JEMB** منحل شو او د ټاکنو خپلواک کمیسیون رامنځ ته شو او د ټاکنو د اداري مسوًلیت یې په غاړه واخیست. د ۲۰۰۹ کال ټاکنې لومړۍ ټاکنې وې چې د افغانانو تر رهبری لاندې ترتیب او بشپړې شو.

د ټاکنو خپلواک کمیسیون اوه غړي لري چې د ولسمشر لخواه ټاکل کیږي. اوس د هغوی څخه دوه تنه ښځینه دي، ولسمشر د کمیسیون رئیس او د هغه مرستیال ټاکي. د کمیسیون غړي او د هغوی د فامیل غړی په سیاسي چارو کې د بوختیاحق نلري. د ۲۰۰۹ کال د فبرورۍ په میاشت کې ولسي جرګې یو بل قانون تصویب کړ چې د هغی پر بنسټ د ټاکنو د کمیسیون غړي باید د ولسي جرګې موافقه هم تر لاسه کړي. لیکن ولسمشر کرزي هغه قانون له دې امله رد کړ چې د ټاکنو کمیسیون یوه ګمارل شوې ډله ده. او کمیسیون د خپلې خپلواکۍ د ساتلو د ننګونې سره مخ وو. په دغه ټاکنو کې د کمیسیون لخواه اجرا شویو کړنو ته بی آعتنائي دا جوتوي چې د هغه اعتبار د هغه په خپلواکۍ کی نغښتی دی.

د ۲۰۰۹ کال د ټاکنو طرحه په ځنډ سره پیل شوي وه، چې دا د هغه ټاکنو څخه را پدیخوا چې څلور کاله د مخه ترسره شوې د افغان دولت او د نړیوال مرستندکونکو لخواه د یو استراتیژیک پلان د نشتوالي ښکارندوی دی. پدې زماني دوره کې ډیر څه لکه د یو پلان وده تر څو د راتلونکي د ټاکنو امنیتي اړتیاوې وڅیړي، د سر شمیرنې په لاره اچول، د رائ ورکوونکو د نوم لیکنې د پروسې بیا رغول، د رائ ورکوونکو د روزنې لپاره هڅې او د شکایاتو د پروسې ښه کول ترسره کیدلای شوی. ذکر شوي شیان د تیرو ټاکنو په بهیر کې تر ټولو مهم بلل شوي دي، مګر هغه موقع چې باید دغه سمونونه د دې ټاکنولپاره ترسره شوي وای اوس له لاسه تللې ده. په ټول هیواد کې د رائ ورکونو د مرکزونو لیست د ټاکنو د ورځې څخه یوه اونۍ د مخله خپور شو او د ټاکنو د ورځې څخه ۲۴ ساعته د مخه یو شمیر رائ ورکنونکو د ټاکنو د مرکزونو د ځای په اړه معلومات ندرلودل چې داغه کار به دې لامل ګرزیدلی وي تر څو یو شمیر رائ ورکونکي ونکړاي شي چې د رائ ورکونې نیږدې مرکزونو ته لاس رسی ومومي او د هغوی د رائ ورکنوني حق ترې واخستل شي.

کمسیون د بودجه د کموالي سره مخ شو او زیار ئي ویست تر څو ۱۶۵۰۰۰ وړ کارکونکي د ټاکنو لپاره وګماري او هغوی وروزي. په خاصه توګه د ټاکنو د مرکزونو لپاره د ښځینه کارکونکو ګمارل د هیواد په ډیری برخو کې د کړکیچن امنیت له امله یو ستونزمن کار وو. د ټاکنو څخه یوه اونۍ د مخه IEC علان وکړ چې ۹۰ په سلو کې د رائ ورکونې او د رائ د شمیرنې کارکونکي ئي ګمارلي. د NDI څارونکو دا ولیده چې د ټاکنو د کارکنو روزنه په مسلکي او کره ټوګه ترسره کیده.

د ټاکنو د ورځې د موادو ویش دا وښوده چې د رائ ورکونې هغه پاڼو او تجهیزات د ویش لپاره چې د رائ ورکونې مرکزونو ته په وخت لیږدول شوې وو، سالم سیستم په پام کې نیول شوي وو. دا یوه وړه لوجیستیکي لاسته راوړنه نده; افغانستان د ملي لارو له نشتون سره مخ دی او د وګړو ډیری شمیر ئي په لرې پرتو سیمو کې ژوند کوي. د ۳۵۰۰ په شا او خوا کې لاریو او له ۳۰۰۰ څخه ډیرو چراپایانو (خرو) څخه د جمهوري ریاست د او ولایتي شورا لپاره د رائ ورکونې د ۳۵ ملیونه څخه د زتا تو پاڼو د ویش لپاره په ټول هیواد کې کار واخیستل شو. د یو شمیر سیاسي ډلو استازو ته د رائ ورکونې د بهیر څخه د څارنې د اجازه ْنامو ورکړه په سمه توګه تر سره نشوه. د استازو ډلې معلومات تر لاسه کړل چې د سیاسي ټولو دفترونو ته د رائ ورکونې د بهیر څخه د څارنې اجازه نامې د ټاکنو د ورځې څخه لا درې ورځې د مخه نوې ورکړل شوې چې دا کار د دې لامل شو تر څو دوی د رائ ورکونې لرې پرتو مرکزونو ته د رسیدلو لپاره لږ وخت په واك کې ولري. د ټاکنو څخه د څارنې په موخه، کمیسیون له ۲۰۳۰۰۰ څخه ډیرو کاندیدانو او د سیاسي ډلو استازو، ژورنالیستانو، کورني او نړیوالو څارونکو ته اختیار نامې ورکړې.

د کامپاین په دوره کې، ۳,۴ ملیونه د رائ ورکونې امتحاني پاڼې وویشل شوي او تر ۶۰۰ زیات علانونه چې د رائ ورکونکو د پوهې کچه لوړوي د هیواد په لر او بر کې ځای پر ځای کړای شوې. د ټاکنو خپلواك کمیسیون په ټاکنو او د رایو په مشیرنه کې د درغلیو د مخنیوي لپاره تلویزیوني او راډیوئي خپروني جوړي کړي او په دې اړه یې د ګردي میزونو او د ټولنو تر منځ د غونډو مالي لګښت پرغاړه واخیست. سربیره پردې، IEC تر ۱۶۰۰ زیات روزنکې وټاکل تر څو په ټول هیواد کې د ټیمونو په بڼره خلکو ته د رائ ورکولو د لارو په اړه معلومات ورکړي. د هیواد په جنوب او جنوب ختیز کې د امنیتي ناسم وضعیت له امله دغه بهیر په سمه توګه ترسره نشو. سربیره پر دې IEC ونکړاي شوی چې د هغو سیمو لپاره چې امنیتي وضعیت ئي سم ندی ښځینه کارکونکې وګماري چې دغه مسئلې د رائ ورکونکو د روزنې د کامپاین اثر لا کمزوری کړ. د NDI څارونکو دا وموندله چې د رائ ورکونکو د پام وړ شمیر د ټاکنو د دوهم ځل د ترسره کیدو د امکان په اړه معلومات ندرلودل. نو په دې توګه رائ ورکونکي

ممکن په دې نوي پوه شوي چې د دوی رايه به په داسي حال کې چي د دوی د خوښي کانديد برايالی هم نشي اثر ولري(د رايو د ٪۵۰ د وړلو څخه د بل کانديد د محرومول له لارې)

د ټاکنو امنيت

د ټاکنو لپاره طرحه شوي امنيت دري ساتونکي کړۍ درلودې چې متحدالمرکزه کړيو په توګه د رائ ورکوني د مرکزونو څخه را تاو وې. داخلي کړۍ چې د ټاکنو مرکز ته نيژدې پرته وه د افغان پوليسو څخه جوړه شوې وه. دوهمه کړۍ د افغان ملي اردو څخه او خارجي کړۍ د نړيوال امنيتي ځواك يا ISAF څخه تر څو د اړتيا په وخت کې د افغان حکومت سره مسرته وکړي، جوړه شوې وه. همدارنګه د استازو ډلې معلومات تر لاسه کړل چې په قصدي ډول سره د قانوني مليشو څخه د امنيت د ټينګولو لپاره د پوليسو او ملي اردو د نشتون په وخت کې کار اخسيتل کيده. د دغه مليشو څخه د ګټي اخيستلو توجيه دا وه چې ګويا دغه ډول مليشي کولای شي په نا امنه چاپريالونو کې د ګډونکونکو د شمير په زياتيدو کې مرسته وکړي خو دا چې دغه مليشي په څرنګه ګمارل کيږي، په څه ډول به هغوی بودجه ورکول کيږي او تجهيزيږ او چا ته به مسئول وي، وضاحت موجود نه وو.

IEC پريکړه وکړه چې د رائ ورکوني هغه مرکزونو ته چې د ملي اردو او پوليسو له خواه ئې امنيت نه نيول کيږي د ټاکنو مواد برابر نکړي. NDI ماموريت د رائ ورکوني په روځ د دولتي قانوني مليشو شتون د رائ ورکوني مرکزونو ته څيرمه ندی ليدلی.

د پوليسو ګمارنه، روزنه او تجهيز يوه روانه ستونزه ده. د هغه ځايه چي پوليس د مليشو سره د مبارزې لپاره د لومړي خط په توګه شميرل کيږي، د هغوی مسلکي کونه يو کارار او ستونزمن بهير پاته شوی. که د مسلکي ملي پوليس ځواك د چوړولو لپاره لويې زېرمې ځانګړې شي، په ټاکنو کې د مليشه ځواك څخه د ګټي اخيستلو اړتيا به له منځ ولاړه شي.IEC د امنيت په اړه يو شمير پريکړې وکړي لکه د په يو شمير سيمو کې د رائ ورکوني د مرکزونو نه پرانيستل، د مرکزونو تړل او د هغو انتقال نور ځايونو ته او دهغو اداغم. د دغه امنيتي پريکړو لپاره دلايل معلوم ندي. په هغه حالت کې چې دغه مسئله د يو کانديد په ګټه تمامه شي سياسي رنګ ځانته غوره کوي. که IEC د دولت تر اثر لاندې وشميرل شي او د هغې آزادي تر پوښتنې لاندې راشي نو داغه ستونزه لا د اندېښني وړ ګرځي
.

د ټاکنو په اړه شکايات

د ټاکنو د شکايات کميسيون يا ECC مسئوليت لري تر څو ټاکنو ته د دريدلو لپاره د کانديدانو وړتياوې وڅيړي او هغه ادعاو او درخواستونو په اړه چې په ټاکنو کې د درغلۍ په اړه دوي ته رسيږي قضاوت وکړي. دغه کميسيون د پنځو غړو څخه جوړ شوی: درې بهرنيان چې د ملګرو ملتونو لخواه ټاکل شوي او دو افغان کميشنران چي يو د افغانستان د بشر د حقوقو د خپلواك کميسيون او بل د ستري محکمي لخواه منصوب شوي.
په کال ۲۰۰۵ کې دغه کميسيون د ډير شمير نيوکو سره مخ وو چې تر ډيره دغه نيوکې د کميسيو څخه د زيرمو په پرتله د زياتو هيلو درلودلو له امله منځ ته راغلې. سره بيره پر دې چې يو شمير کانديدان د غير قانوني مسلحه ډلو سره د تړاو له امله نا وړ وبلل شول څو د عامو خلکو هيله دا وه چې يو ډير شيمر کانديدان به وړ ونه بلل شي. د شکاياتو په اړه ځنډ او ناوخته معلوماتو د دغه پروسي او د هغې د موثريت په اړه نا خوښي او بې اعتباري تقويه کړه
.

د آګيست د رائ ورکوني د تللو پر لور، ECC زيار وايست تر څو هغه ويرې د ۲۰۰۵ کال په بهير کې منځ ته راغلي وي له منځ يوسي. د کميشنرانو په ټاکنه کې او هغوی ته د بودجه په ورکړه کې ځنډ د دې سبب شوه چې د کميسيون غړي د هغه مودې څخه ورسته چې اټکل ئي شوی وو په کار پيل وکړي. سره له دې، ECC د څيړنو په بهير کې درې د جمهوري رياست کانديدان او مرستيالان او ۵۴ د ولايتي شورا کانديدان نا وړ وبلل- ياد شوي ورستي کسان تر ډيره د غير قانوني ډلو سره د تړاو له امله له بهير څخه وويستل شول.

ECC د ټاکنو د شکایاتو ولایتي کیمسیون یا PECC په ټولو ۳۴ ولایتو کې لري چې دغه کار کمیسیون ته دا توان ور ببښي تر څو په ټول هیواد که شکایات را ټول کړي او هغو ته ځواب ووائي. هغه ننګونو په شان چې IEC وسره مخ وه، ECC هم د ځاروالانو او څیرونکو د بسایه شمیر په ګمارلو کې په خاص ډول د مرکز څخه بهر ستونزه درلودله. سربیره پر دې، د رسمي کامپاین په وخت کې یو ډیر شمیر کاندیدانو د NDI اوړد محاله ځارونکو ته د PECC د کارکونکو د بي مسئولتی په اړه رپوټ ورکړ چې دغه مسئله د دې لامل شوي وه چې کاندیدان او د هغوی ملاتړي د شکایاتو د ثبتول سره مینه ونبښئي. ځارونکو داهم ولیدل چې د شکایاتو بهیر ته عامه لاس رسی لږ وو.

دا سي انګیرل کیږي چې ECC خپله دنده په ډیرې وړتیا سره پر مخ وړې او یوه ډیر مهمه ماموریت ئي تر سره کړ سره له دې چې ECC ته اړتیا په افغانستان کې فعال قضائي سیستم نشتون په ګوته کوي. په پای کې په دې اړه باید یو داسي قانوني قضائي سیستم موجود وي چې د ټاکنو د پریکړو په اړه درخواستنه وڅیړي. دغه پریکړې په ممکن د افغانستان د سیاسي بهیر پر پرمختګ اوږد محاله اثرات له ځانه سره ولري

د رائ ورکونکو نوم لیکنه

د بون د ۲۰۰۱ د تړون دریمه ضمیمه یا ANNEX III د ملګرو ملتونو څخه غواړي چې د افغانستان د وګړو سر شمیرنه ترسره کړي. ورستی کامله سر شمیرنه په کال ۱۹۶۷ کې تر سره شوه او په کال ۱۹۷۹ کې یوه قسمي سر مشیرنه پیل شوه چې تر پایه ئي دوام ونکړ. د ملګرو ملتونه له خواه هغه سر شمیرنه چې د ۲۰۰۸ کال د جون د میاشتي لپاره پلان شوي وه، د هیواد کې د کړکیچن امنیتي وضعیت له امله وځنډول شوه. خلکو سره هم اند یښنه وه چې که چیرته سرشمیرنه د تاکنو په جریان کې ترسره شي نو کیدای شي چې سر شمیرني د پایلو څخه سیاسي ګټه واخیستل شي. د صحیح او کره سر شمیرني نه پرته د تاکنو د کارکونکو او ځارونکو لپاره ډیره سخته وه چې د وګړو حجم او جنسي ویش معلوم کړي. د سر شمیرني په نشتون کې د رایو ورکونکو نوم لیکنه او د رایو ورکونکو برخه اخیستنه په تاکنو کبنې په دقیقه توګه معلومول امکان نلري. د ۲۰۰۵ کال د رایو لپاره د نوم لیکنې په پروسه کبنې په پراخه کچه درغلي شوي ده. د رایو نه وروسته انتخاباتی او دولتي ادارو د ا هوډ وکړچې د رایو ورکونکود نوم لیکنی او د عامه خلکو د نوم لیکنی ته له یو بل سره تړاو ورکړي ترڅو د رائ ورکونکو د لست صحیح او اصلاح کړي.   لاکن هغه کوښښونه چې د ۲۰۰۸ کال په آخر او د ۲۰۰۹ کال په پیل کبنې تر سره شوی د رایه ورکونکوبهیر یې تازه کړی. د دې په نتیجه کې د نوم لیکني کارتونه نورو ۴،۵ ملیونه خلکو ته ورکړل شوی. بد بختانه د اسي یوه کړنلاره را منځته نه شوه چې د هغو خلکو چې پخوا یې هم د رایه ورکوني کارتو نه اخستي، د بیا کارت اخستني مخنیوي وکړي شي. د محلي تاکنو اداره یا FEFA دا مشاهده کړي چې د تاکنو په پروسه کې ډیر مشکلات موجود وه. لکه د مثال په ډول د جعلي کارتونوجوړول، کم عمره افرادو ته کارت ورکول او یوه شخص ته څو کارتونه ورکول. همدارنګه کله FEFA دا هم مشاهده کړله چې کله د تاکنو میعاد را نژدي شول نو د رایه ورکوني کارتونه پیرل او پلورل کیدل. که څه هم د غو کارتونو خرڅلاو د پرچون په ډول تر سره شوي نه د عمده په توګه. دا هغه فکتورونه وه کوم چې د تاکنو په جریان کې د درغلی لامل شو.

په اکثره ځایونو کې د رایه د کارتونو شمیر د همغه ساحې د نفوسو په تناسب زیات وه. په کوم کې چې کم عمره خلك هم راجستر شوي وه شامل وه. هغه کارتونه چې ښځو لپاره وه په کبنې د عکس ضرورت نه لیدل کیده. همدارنګه په جنوب، جنوب ختیځ او ختیځ کې FEFA دا هم مشاهده کړه. چې د ښځو د رایه ورکولو کارتونه به د هغوي د خاوندانو لخوا تر لاسه کیدل. په زیاتو ساحو کې د ښځو د رایه ورکولو د کارتونو د ثبت نام تعداد د سړیو د رایه ورکولو له تعداد څخه ډیر لوړوه. چې په داسې ځایونو کې کلتوري موانع هم لیدل کیده او همدا وه چې FEFA په دې نتیجه ورسیده چې دا کارتونه په ځینو ساحوکې د تاکنو د درغلي لامل شول. ملي دموکراتیک انستیتیوت دا پلټنه وکړه چې دا مشکلات په ډیرې ساحو کې رامنځته شوي چې په هغو ځایو کې امنیتي مشکلات لیدل کیده او یا په هغو ځایو کې چې د ځارونکو تعداد په کې کم وه. ځینو ښځو نوماندانو دا پیشنهاد وکړ تر څوچې ښځې وکړلي شي چې رایه له خپل د هویت کارت څخه هم تر سره کړي. د ښځو لپاره که چیري د هویت کارت د دولت د ملي منافعو او یا ګټو اخستلو لپاره وکارول شي نو کیداي شي چې ښځې دې ته آماده کړي تر څو چې د رایه ورکوني کارت کې خپل عکس لګولو ته تیارې شي.

<u>د رياست جمهوری کانديدانو کمپاينونه:</u>

د اګست د ۲۰ لمه نيټي د رايه پاڼو کښي د يو څلويښت کانديدانو نومونه ښودل شوي ؤ. خو د ټاکنو د ورځی نه مخکي دريو کانديدانو خپل د نوماندي کاغذونه بيرته را واخستل. نو له دي نه پرته اته ديرش (۳۸) فعاله نوماندان په ميدان کي پاتي شول. د نوماندانو په شميره کي د تير کال په پرتله دغه زياتوالي وه چي د تير ځلي د جمهوري رياست ټاکنو لپاره دري ويشت (۲۳) نوماندان ولاړ وه. د ملي دموکراتيکي اداری يا NDI څارونکو وکتل چي نوماندانو خپل رسمي کمپاينونه په فعاله توګه ترسره کړل. او په همدي توګه د کمپاين په رسمي وخت کي يي مباحثي او مناظري ترسره کړي. برحاله جمهور رئيس حامد کرزی خپل رسمي کمپاين د مختلفو جنګسالارانو په واسطه په ټول افغانستان کي د ملي يووالي تر شعار لاندي په ډيره ښه توګه پر مخ يووړ. د شمالي ټلوالي پخواني قوماندان او د کرزی د مؤقتي اداري او په همدي توګه د کرزي د کابيني د بهرنيو چارو وزير عبدالله عبدالله خپل کمپاين کي د دي لپاره کار کاوو چي پر څو د صدارتي نظام قوت يا صلاحيت کم کړي او په عوض کي يي پارليماني نظام او ولايتي حکومت ته تقويه ورکړي. اکاديمسن او د کرزی د مؤقتي اداري د ماليي وزير اشرف غني احمد زي په خپل کمپاين کي د اقتصاد پرمختګ، په کار ګومارني او تعليم ته د لومړيتوب حق ورکړ. رمضان بشر دوست چي د کرزی په کابيني کي د پلان وزير او په برحاله پارلمان کي د کابل د خلکو استازي دي. خپل کمپاين يي د اداري فساد د شعار لاندي پر مخ يووړ. دوو نورو ښځو هم خپل کمپاين د اداري فساد تر شعار لاندي پر مخ يووړ. مطرح نوماندانو خپل معاونين له مختلفو قومونو انتخاب کړل تر څو چي ملي مساوات په نظر کي ونيول شي.

د انتخاباتي کمپاين د رسمي وخت په جريان کي د NDI څارونکو دا وکتل چي څرنګه مختلفو نوماندانو وکړي شو چي د افغانستان په مختلفو برخو کي د مختلفو نژادو خلکو ته خپل انتخاباتي کمپاين وکړي. د مثال په توګه عبدالله عبدالله وکړي شو چي د کندهار په ولايت کي خپله انتخاباتي غونډه جوړه کړي چي څلورو زرو (۴۰۰۰) نه زياتو خلکو په کي ګډون درلود. همدارنګه حامد کرزی د هرات او څو نورو شمالي ولايتو کي خپلی انتخاباتي غونډی ترسره کړی. مطرح نوماندانو د جمهوري رياست په ټاکنو کي د خپلواک نوماند په حيث ګډون وکړ نه د يو ګوند په نمايند ه ګي. خو بيا هم ځيني نوماندانو د ګوند په کومك او يا هم په تړاو سره رايي تر لاسه کړی. د مثال په توګه عبدالله عبدالله چي د ملي جبهي لخوا نوماند وه کوم چي د مختلفو نژادو څخه جوړه شوي او د کرزي د حکومت مخالفه ډله ده.
د افغانستان په تاريخ کي د لومړی ځل لپاره د جمهوری رياست د نوماندانو لخوا په محضر کي مناظري وشوي کوم چي د ملي تلويزونونو او رادوګانو لخوا په ژوندې بڼه خپري شوي. په دي لړي کي لومړي مناظره د طلوع تلويزون له طريقه په ۲۳ د جولاي ۲۰۰۹ کال نشر ته وسپارل شوه. چی لس مليونو نه زياتو افغانانو تري ليدنه وکړه. پدي مناظره کي د دريو مطرح نوماندانوهر يو عبدالله عبدالله ، ډاکټر اشرف غني احمد زې پکښي ګډون وکړ او حامد کرزي په کښي برخه وانخسته. د مناظرو په لړي کښي د ملي راډيو تلويزون لخوا يوه بله مناظره د اګست په ۱۶ لسمه جوړه شوه چي په کي دري مطرحو نوماندانو هر يو حامد کرزي، اشرف غني احمد زي او رمضان بشردوست په کښي ګډون درلود. منجمله يوه راديووي ګردي ميز هم برابر شوه چي په کښي ټولو مطرحو نوماندانو ونډه واخسته. د ټاکنو د رسنيو کميسيون کوم چي د ټاکنو د خپلواك کميسيون لخوا جوړ شوي ده دا دنده لري تر څو چي په ملي رسنيو کي د ټولو نوماندانو د انتخاباتي پروسي توازن برقرار وساتي. دي کميسيون دا خبره په ډاګه کړي چي د ۲۰۰۴ کال د ټاکنو را پديخوا د ټاکنو په هکله د خپرونو ساحه پراخه او وسيعه شوي او خلکو ته د ټاکنو په اړه ډيره آګاهي وړاندي شوي. دي کميسيون دا راپور هم ورکړي چي د ۲۱ جولاي نه تر ۴ اګسټ پوري هغه انتخاباتي خپروني چي نوماندانو د خپل انتخاباتي کمپاين په هکله وي. د ملي راډيو تلويزون لخوا ۹۱ فيصده کمپاين يوازی حامد کرزي ته، ۲ فيصده عبدالله عبدالله ته او يواځي ۱ فيصد بشردوست ته ترسره شوي چي د نوماندان د حامد کرزي د نژدي رقيبانو له جملي څخه دي. د رسنيو کميسيون دا هم په ګوته کړي چي د۶ جولاي او ۴ اګسټ په جريان کي چي ملي راديو تلويزون د نوماندانو په هکله چي کومي خپروني کړي په هغي کي ۶۸ فيصده حامد کرزي ته ، ۱۰ فيصده عبدالله عبدالله ته او يواځي ۳ فيصده انتخاباتي کمپاين اشرف غني احمد زي ته شوي دي. کميسيون د ملي راډيو ټلويزون نه دا رسمي غوښتنه وکړه چي د نوماندانو د انتخاباتي خپرونو په هکله چي کوم غير مساوي توازن شوي بايد معلومات ورکړي خو پس لدي د رسنيو کميسيون کوم بل اقدام ونکړ.

د رسنيو لپاره کوم مقررات او اصول چي د ټاکنو د خپلواک کميسيون لخوا مقرر شوي، دا ذکر کوي چي دوي د ټاکنو راپور په بي طرفانه، مساويانه او په صحيح ډول جوړ کړي. دولتي رسنيو د دغه مقرراتو او اصولو مطابق خپروني ونکړي او بد بختانه د رسنيو کميسيون د دغو دولتي رسنيو په خلاف کوم قانوني چلند ترسره نکړاي شو کوم چي د دوي په واك او اختيار کي وه. مګر دي کميسيون هيڅ قانوني اقدام ونکړ.

د افغانستان شخصي رسني کوم چي په کال ۲۰۰۲ کي منځ ته راغلي وي د دولتي رسنيو په پرتله دا توازن په ډيره ښه توګه وساتلي شو.

په کال ۲۰۰۸ کښي د افغانستان ولسي جرګي يو قانون تصويب کړ د کوم په اساس چي د دولتي خپرونو سيستم رامنځته شو، تر څو چي د ملي راډيو ټلويزون خپلواکي له دولت څخه وساتي کوم چي محترم حامد کرزي لاسليك نکړ.

<u>د ولايتي شورا کمپاينونه:</u>

ولايتي شوراګاني په محلي سطحه باندي يواځيني انتخاب شوي ارګانونه او ډيرى مهمي عضوي دي. او د يو سوکاله او باثباته افغانستان په جوړيدو کي خورا مهم رول لوبوي. ولايتي شوراګاني د دولت او خلکو په منځ کي د نيغ په نيغه ارتباط يو ستره وسيله ده. د اګسټ د مياشتي د ولايتي شوراګانو په ټاکنو کښي د ۳۱۹۶ نوماندانو په منځ کي د ۴۲۰ ولايتي شورا څوکيو لپاره مقابله وشوه چي په دغه شميره کي د ۲۰۰۵ کال په پرتله ۱۷۱ نورو زياتوشوو نوماندانو ونډه واخسته. خو بيا هم دا زياتوالي په ابتدايي توګه په شمال ، شمال شرق او په مرکزي ساحو کي ليدل کيده. چي د دي په پرتله په جنوب او جنوب شرقي برخو کي د راي ورکولو په پانو کي کم نوماندان تر سترګو کيدل. د ولايتي شوراګانو ۲۵ فيصده څوکي د ښځينه نوماندانو لپاره مختص شوي چي په کي ۳۲۶ ښځو نوماندانو ونډه واخسته او مقابله يي وکړه. چي د ۲۸۵ نوماندانو څخه يي شميره زياته شوه کومو چي د ۲۰۰۵ کال په ولايتي شوراګانو ټاکنو کي ګډون کړي وه. په کندهار او ارزګان ولايتونو د ښځينه نوماندانو شمير د مختص شوي شميره څخه هم کم وه.

د ولايتي شوراګانو د ۸۰ فيصده زيات نوماندان خپلواك کانديدان وه خو بيا هم د ديرش ګوندونو نمانيده ګان په کي شامل وه. او ۱۱ لسو ګوندونو کم تر کمه د ۱۰ لسو کانديدانو پلوی کوله. جنبش په ۱۰ لسو ولايتونو کي د ۸۰ څخه زيات کانديدان درلودل. د خلکو د اسلامي وحدت په ۱۱ لسو ولايتونو کي د ۵۰ سو څخه زيات کانديدان درلودل. او حزب اسلامي په ۱۴ لسو ولايتونو کي د ۴۰ څخه زيات کانديدان درلودل. هغه کانديدان چي د ګوندنو په تړاو جنګيدل، اکثريت يي په شمالي سيمو کي ليدل کيده. هغه ګوندونه چي NDI ورسره مرکي ترسره کړي وي په دي لټه کي وه چي څنګه خپلي رايي په ولايتونو کي تقسيم کړي تر څو چي ډيري څوکي تر لاسه کړي. د NDI څارونکو دا مشاهده کړله چي حزب اسلامي او حزب جمهوري(د افغانستان جمهوري ګوند) د مثال په توګه خپلوکانديدانو ته هدايت کړي وه چي په ولايت کي يواځي په ټاکل شوي سيمو کي خپل کمپاين ترسره کړي تر څو چي د ګوند د مختلفو نوماندانو تر منځ رايي ضايعه نشي.

د ولايتي شوراګانو د کمپاينونو کړنلاره په افغانستان کي مختلفه وه.په هغو مناطقو کي چي امنيت ښه ده، خلکو په پراخه توګه په ټاکنو کي ونډه واخسته. خو د افغانستان په جنوبي ساحو کي چيرته چي هغه خلك چي په ټاکنو کي يي ګډون کوه، د طالبانو د ګواښ سره مخامخ شول. او په داسي ساحو کي اکثريت کمپاينونه د شخصي کورونو په څلور دروازو کي دننه ترسره شول.
طالبانو په ډير فعالنه توګه د ټاکنو په ورځ ګډونکونکي په نښه کول، له همدی کبله ډيرې کمپاين په شخصی کورو کی تر سره شول، د بيلګې په توګه، د DIN څارنکو له کندهار او کندز ولايتو څخه رپوټ ورکړ چی ولايتی شورا ته ډير کم خلک کمپاين وکړ، او کانديدان د کيلی د مشرانو او د مذهبی استاذو مرسته د بند دروازو شاته وغوښتل. وړد مهال څاړونکي چی ډير مودی پوری هلته ول رپوټ ورکړ چی د څه کانديدان و نه غوښت ترڅو د راډيو په پروګرمونو کی را څرګند شي، ده ډار له کبله.

۴: د ټول ټاکنو ورځ:

د ول ټاکنو په ورځ، د هیواد په ځینو ځایو کی ټاکنی په آزادنه ډول ترڅره نه شو، د ولایتونو په مختلف سیمو کی ډیر شمېر رای ورکونکی د امن او صولی په فضا کی د رای اچونکی مرکزو ته لاړل، چیرته چی د طالبانوحملو او دهشت ګمان کیده. بامیان، او شمالي ولایتونه د ډیر رای ورکونکو او ګډونکو شاهد ول. طالبانو خپل مخالفت د ګډونکو پر ضد څرګند کړ، او هم د هغو د ګوتو پریکولو چی په رنګ ککړی وی، د جنوب ختیځ، ختیځ، شمال ختیځ او د مرکز په ځینو سیمو کی حراس او اندیښنه فضای جوړکړي ول چی له همدی کبله په همغه شمېر چی د نارینو ګډون لړ وه، به همغه کچه د ښځو ګډون هم لړ لیدل کیده. ده ټول ټاکنو نه یو شپه تر مخ ده چاروکو له خوا د ټولو رسانیو نه دا هلیه وشوه تر څو د سهر ۶ بجو نه تر مخام ۸ بجو پوری داسی کوم راپور چی د خلکو د اندیښني لامل وګرځی ، اخپره نه کړي.

د رای ورکولو بهیر:

د شمال، مرکزی او لویدیځ سیمو کی، د راچونکی بهیر په ډیر ښه ډول ترسره شوه، سربیره په دی چی ډیر کم پیښی ترسره شول. په دغه سیمو کی د ښځو ګډون ډیر ښه وه، او په ډیر مینه خلکو د رای اچونکی صندوقو ته لاړل. کابل ولایت، په خاصه توګه د کابل ښار د خنډو شاهد وو،د بیلګی په توګه، د ټاکنو مواد او ځیني نور داسی پیښی د ورځ په پای کی را منځ ته شوي چی ټاکنو کی یی خنډ را منځ ته کړ. جنوب او جنوب لویدیځ کی ځیني امنیتی پیښی رامنځ ته شوي چی له همدی کبله خلکو د رای ورکولو سیموته د تللو څخه ډډه وکړه. د څارنکو د رپوټ له مخی، هغه سېمی چی نا امنه وي، د ټاکنو مرکزونه پرا نه نیستل شول. د ټاکنو خپلواک کمیسون رپوټ ورکړ چی د ټول ټاکنو په ورځ ۶۱۹۲ مرکزنو د رای اچونکو لپاره پرانیستل شوي ؤ.

د ټاکنو په ورځ د ګن شمېر خلکو ګډون له دی لامل وګرځیده ترڅو د ټاکنو خپلواک کمسیون له خوا یو ساعت اضافی وخت د رای اچونکو لپاره ورکړل شو. د DIN د رپوټ له مخی دغه اضافی وخت چی د ټاکنو د خپلواک کمسیون له خوا ورکول شوی و، څه اغیزه یی پر ټاکنو نه درلوده، او هم د کورنیو څارنکو نشتوالی په دغه آخری ساعت کی د . او دغه یو ساعت اضافی هیڅ څوک ته په داګه نه وه، او په ځینو سیمو کی د ټاکنو مسولین دغه اضافی وخت مراعت وه نه کړ او په ۴ بجو د رای شمېرنی بهیر شروع کړ.
په ټول هیواد کی، د ټاکنو مسولین د سوری کولو ماشینو سره ستونزې درلودلی. په چټکی سره د ټاکنو خپلواک کمسیون ټولو مسولینو ته هدایت ورکړ ترڅو د قیچي په مرسته کارتونه سوري کړي او څارونکي رپوټ ورکړ چی دغه ستونزه خاصه اغیزه د ټاکنو د نه ترسره کیدلو باندی وه نه کړ خو څه شمېر څارونکو رپوټ ورکړ چی په ځینو سیمو کی د بی کیفیته رنګ څخه ګټه واخیستل شوو خو بیا هم دغه ستونزه د ټاکنو په بهیر څه اغیزه وه نه کړ.
دټاکنو په ورځ یو شمېر کسانو درای ورکولو په مراکزو کی دخپلو کارتو څخه سوی استفاده وکړه. دغه درغلنه په جنوبي او جنوب ختیځ ولایتونو کي په لړه کچه لیدل شوي ده.
په ټول هیواد کی، پوسټرونه او نور د کمپاین توکی د رای ورکولو مرکزنو په ۱۰۰ متری کی او د ننه نصب ؤ، کاندیدانو او د هغوی ملاتړ کونکو له خوا هم کمپاین د ترسره کیدو چی د کار د قوان پر خلاف ده چی دا کار د ټاکنو پر مهال د هیواد په ډیري ځایو کی ولیدل شو. ***د رایو شمیرنه***

د جمهوري ریاست لپاره د رایو د پانو شمیرنه د ټاکنو د ورځي په پای کي او د ولایتي شورا د کاندیدانو د رایو مشیر د ټاکنو د ورځي څخه یو ورځ ورسته پیل شول. د کتوري ریواجونو او د هغه وړاند ویني پر بنست چي ښځینه رائ ورکونکي باید ماسپښین د وخته خپلو کورونو ته ستني سي د رایو شمیرنه د ښځو د رائ ورکوني په مرکزونو کي راتلونکي ورځي ته وځنډول شوه. څارونکو دا وموندل چي د ټاکنو کارکونکي د رایو د مشیرني د پروسیجر ښه وړتیا درلوده خو په هم هغه ولایت کي د ټاکنو د ښځینه مرکزونو کارکنونکي په دې اړه لږ څه سمې نوي روزل شوي.

د ښځو ګډون

ځارونکو رپوټ ورکړ چې د باميانو د ولايت او هغه ولايتو څخه پرته چې په شمال کې دي، د ښځو د ګډون کچه خورا کمه وه. په حنوب او جنوب لويديز کې په يو شمير خاصو مرکزونو تقريبا يوې ښځې هم رايه ورنکړه. د رائ اچونې د ښځينه مرکزونو د کارکونکو او د تلاشۍ د کسانو د ځای د ډکولو په موخه، ***IEC*** د جوماتونو د ملانو او د ښځو د ټولنو مرسته خپله کړي وه، ځارونکو وليدل چې په هغه مکاتبونو کې چې د ښځينه مرکز په توګه ئي کار کاوه ښځينه ښونکې د تلاشۍ او د ټاکنو د کارکونکو په توګه په کار اخته وي. يو شمير افغان ښځينه ځارونکو د ښځو په مرکزونو کې د نارينه کسانو شتون د ښځو د نه ګډون د لامل په توګه په ګوته کړ.

د ټاکنو په ورځ تاو تريخوالی

په ټاکنو پورې د اړوند تاوتريخوالی او د تاوتريخوالي د تهديداتو رپوټ د هيواد په مختلفو برخو کې وکړل شو چې د رائ ورکونکو، د سياسي ګوندونو د استازو او ټاکنو د ځارونکو پر ګډون ئي اثر وکړ. د ټاکنو د مرکزونو د منځه وړلو په موخه د طالبانو او نور مسلحه ډولو لخواه د راکيټونو، هاوانونو او ځاوديدونکو توکو څخه د شمال ختيز، ختيز، جنوب، جنوب ختير او مرکز په يو شيمر خاصو ځايونو کې کارو واخيستل شو. په يو مشير ډيرو ولايتو کې د رائ ورکونې مرکزونه د طالبانو او نور مسلحه ډولو د تهديدونو له امله وتړل شوي او ياهم د سره د هغو پرانيستنه ونه شوه. په کابل کې د فولادي کړی يا د موترو د پلټنې د يو شمير هغو ځايونو څخه بهر چې په لومړي سر کې د افغان پوځ او افغان پوليس ځواکونو لخواه اداره کېدل تاو تريخوالی رامنځ ته شو.
په رائ ورکونکو کې ويره په مختلفو ډولونو سره وليدل شوه چې دغه ويره د ټاکنو د کارکونکو ځورونه د طالبانو او نورو مسلحه ډلو له خواه هم رانغاړله. د غه شان وير په ټوليزه توګه موجوده نه وو خو دغه پيښې په جنوب او جنوب ختيز کې زياتې وليدل شوې.

V. استازی او د هغو کار
د ټاکنو د کره او کاملې ارځونې لپاره بايد د پروسې ټول اړخونه په پام کې ونيول شي او هيځ ټاکنې نشی کيدلای د سياسی بهير څخه خالي وي. هغه عوامل چې بايد ورته پام وشي عبارت دي له: د هغو ټاکنو لپاره چې د اساسي قانون لخواه تنظيم شوي کاري قانونی چوکاټ، د ټاکنو او اړوند قوانينو په شمول; د سمو معلومات د موندلو او لاسته راوړلو لپاره د وګړو وړتيا چې د هغو په رڼا کې سياسي پريکړې وکړي; د وکړو د حمايت د خپلولو لپاره د سياسي سيالانو وړتيا، د کانديدانو او موضوعاتو د پوښښ لپاره د ټوليزو رسنيو اجراآت، د سياسي سيالانو لپاره آزادي تر ځو سياسي او ټاکنيز بهيرونه پرته له کومې ويرې ترسره کړي، د هغوی د انتخابونو لپاره مجازات او يا مکافات، د رای ورکونکو د نوم ليکنې د بهير ترسره کول، ټاکنو لپاره د دريدلو حق، د رايو د اچولو ترسه کول، شميرنه، د پايلو جدول بندي، د پايلو انتقال او علان، د ټاکنو شکاياتو ته ځواب وينه، او هغو کسانو لپاره د دفترونو جوړونه چې په دې موخه ټاکل شوي. په ياد مو وي چې د ټاکنو هيځ کاري چوکاټ کامل ندی او ټول سياسي او ټاکنيز بهيرونه د ننګونه سره مخ وي.

استازی د رای ورکونکو، د ټاکنو د مامورينو، کانديدانو، د سياسي ګوندونو د مشرانو، د ټاکنو د کورنيو ځارونکو او د ملکی فعالانو د مرستو او ښه و چلند څخه مننډوی دی

د NDI سره د اړيکي معلومات
د لا زياتو معلوماتو لپاره په کابل کې د Susan Carnduff سره په +93 798137023 شميره او يا scarnduff@ndi.org بريښنا ليک او په واشنګټن ډي سي کې د Peter Manikas سره په +1 202 728 5500 شميره او يا peterm@ndi.org بريښنا ليک له لارې اړيکه ټينګه کړئ.